

Tijdschrift

voor

Mensenrechten

PB-PP | B-00000
BELGIE(N) - BELGIQUE

TvMR

NMENSENRECHTENMENSEN
RECHTENMENSENRECHTE
TENMENSENRECHTENMEN
RECHTENMENSENRECHTE
ENMENSENRECHTENMENSE
RECHTENMENSENRECHTE
MENSENRECHTENMENSEN
HTENRECHTENMENSENRE
NMENSENRECHTENMENSE
RECHTENMENSENRECHTE
CHTENMENSENRECHTENM
RECHTENMENSENRECHTE
ECHTNMENSENRECHTENM
TENMENSENRECHTENMENS
ECHTENMENSENRECHTEN
CHTENMENSENRECHTENM
ECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTE
NRECHTENMENSENRECHT
ENMENSENRECHTENRECH

zeventiende jaargang • januari-februari-maart 2020 • nr. 1
driemaandelijkse uitgave
TvMR is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud	Update	2
	<ul style="list-style-type: none">• Liga deelt bezorgdheden mee naar aanleiding van Universal Periodic Review• Ligavorzitter ontmoet VN Speciale Rapporteur mensenrechten en antiterrorisme• Comité T stelt haar jaarverslag voor in de Senaat	
	Editoriaal	3
	<ul style="list-style-type: none">• Pleidooi voor een sterke schutskring <i>Paul Pataer</i>	
	Artikel	4
	<ul style="list-style-type: none">• De Liga voor Mensenrechten. Een verhaal van veertig jaar idealisme <i>Fabian Van Samang</i>• 30 jaar VN-Kinderrechtenverdrag, reden om te vieren!? Het meest recente onderzoek van België door het VN-Kinderrechtencomité onder de loep <i>Karen Van Laethem</i>• Hoge Raad geeft eisers definitief gelijk in Nederlandse klimaatzaak <i>Dominique De Meyst</i>	
	Interview	17
	<ul style="list-style-type: none">• 'Mensenrechten zijn universeel' TvMR sprak met Wies De Graeve <i>Hadjira Hussain Khan</i>	

Afgiftekantoor: 9000 Gent Nieuwevaart
Bg TvMR PA3A9108

Afzenders: Liga voor Mensenrechten
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

V.U.: Kati Verstrepen
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

LIGA VOOR
MENSENRECHTEN

WWW.MENSENRECHTEN.BE

TvMR

Tijdschrift voor Mensenrechten
Driemaandelijks uitgave
Verschijnt vier keer per jaar
Aanbevolen citeerwijze: TvMR

ISSN 1379-0250

Redactie

Hoofdredacteur: Laurens Lavrysen
Eindredactie: Fabian Van Samang
Redactie: Charlotte Campo, Deborah Casalin, Charline Daelman, Caroline De Geest, Paul De Hert, Dominique De Meyst, Marijke De Pauw, Willem Debeuckelaere, Hadjira Hussain Khan, Véronique Joosten, Eline Kindt, Marika Lefevre, Mathieu Leloup, Michaël Merrigan, Paul Pataer, Louise Reyntjes, Stijn Smet, Théa Staes, Maxime Stroobant, Jozefien Van Caeneghem, Catherine Van De Heyning, Arne Vandenbogaerde, Jonas Vernimmen.

Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw.

Abonnement op TvMR? Bel 09 223 07 38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09 223 07 38
e-mail: info@mensenrechten.be
website: <https://mensenrechten.be>

Redactionele samenwerking en disclaimer

Het Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw. De redactie heeft een volstrekt autonoom statuut. Het TvMR strekt tot het aanmoedigen van het onderzoek naar actuele mensenrechtenthema's en het verspreiden van de kennis hierover. Voor publicatie aangeboden teksten, arresten en vonnissen en te bespreken boeken mogen rechtstreeks naar het redactiesecretariaat worden gestuurd. De redactie behoudt zich alle rechten voor de publicatie van ingezonden artikels, werken, advertenties, e.d. te weigeren. Aan de totstandkoming van deze publicatie is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de redactie en de uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen redactionele bijdragen.

Jaarabonnementen tijdschriften

Abonnement op Tijdschrift voor Mensenrechten: €35
Abonnement op Fatik, tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen: €40
Abonnement op beide tijdschriften: €70
Steenabonnement op beide tijdschriften: €96

rek.nr. BE34 0011 2701 3290

Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

TvMR online

Je kan TvMR online raadplegen. Het meest recente nummer is beschikbaar voor abonnees.

© Niets uit deze publicatie mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Liga deelt bezorgdheden mee naar aanleiding van Universal Periodic Review

België had de opdracht gekregen van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties om het middenveld te betrekken in haar internationale rapportages. In navolging van die opdracht mocht ook de Liga haar bezorgdheden over de staat van de mensenrechten in België delen met de diverse Belgische overheden in het kader van de rapportage voor de Universal Periodic Review. De Liga maakte van de gelegenheid gebruik om nogmaals de aandacht te vestigen op de effecten van antiterrormaatregelen op de mensenrechten in ons land. Daarnaast voelde de Liga de overheid aan de tand over haar houding ten aanzien van de kinderen en volwassenen in de kampen in Syrië en Irak. Tenslotte wees de Liga op het uitblijven van een nationaal mensenrechteninstituut.

Ligavorzitter ontmoet VN Speciale Rapporteur mensenrechten en antiterrorisme

Eind januari bracht Fionnuala Ní Aoláin, Speciale Rapporteur van de Verenigde Naties inzake de bevordering en bescherming van mensenrechten in de strijd tegen terrorisme een follow-up bezoek aan België. Begin 2019 bracht ze al een bezoek aan ons land, waarna ze haar evaluatierapport over België publiceerde. Ligavorzitter Kati Verstrepen had opnieuw de kans haar te ontmoeten en greep de kans aan om haar op de hoogte te brengen van de recente situatie rond de repatriëring van de volwassenen en kinderen in de kampen in Syrië en Irak, het nationaal mensenrechteninstituut, het deradicaliseringsbeleid en het gebrek van democratisch toezicht op databanken.

Comité T stelt haar jaarverslag voor in de Senaat

Op 12 maart stelt Comité T, het Comité van academici en organisaties dat toezicht houdt op antiterrorismemaatregelen in België in zoverre die betrekking hebben op mensenrechten, haar jaarverslag 2020 voor in de Belgische Senaat. Het jaarverslag focust enerzijds op de kwestie van de volwassen terugkeerders en de vraag of het humanitair recht op hen moet of kan worden toegepast, en anderzijds op de aanpak van radicalisering en hoe dit zich verhoudt tot de mensenrechten.

Pleidooi voor een sterke schutskring

De lezer weze gewaarschuwd: dit is een edito met een partijpolitieke achter- en voorgrond. Dit tijdschrift én de vereniging waarvan ze een open klankbord wil zijn, de Liga voor Mensenrechten dus, heeft weliswaar een te koesteren traditie van partijpolitieke kleurloosheid of, beter gezegd, veelkleurigheid, maar is strak in de leer in het verdedigen van een 'cordon sanitaire', zeg maar 'schutskring', ten aanzien van racistische en xenofobe partijpolitieke formaties. Daar worden geen kersen mee gegeten. Punt. De klacht met succesrijk gevolg tegen een bepaalde Vlaamse partij, die aanzet(te) tot haat en discriminatie van nieuwkomers, die ons dreigen 'om te volken', sprak en spreekt boekdelen.

Vanuit dat perspectief is een meer dan alledaagse aandacht gewettigd voor wat er recent gebeurde in de Duitse deelstaat Thüringen. Traditionele centrumpartijen (CDU en FDP) zochten en kregen de steun van een ronduit neonazistische formatie (AfD) om een regeringsmeerderheid te vormen en een minister-president aan te duiden. Die operatie maakte (oef!) zoveel ophef dat er een paar politieke koppen zijn gerold, maar het kwaad was geschied: de banalisering van een beweging die een vorm van raszuiverheid propageert, zij het met een verdoezelende kreet van 'eigen volk eerst', door de bereidheid te tonen ermee samen te werken en door zich te laten beïnvloeden door hun gedachtegoed. De herinnering aan de jaren dertig van vorige eeuw wordt onstuitbaar. Dat dat fenomeen zicht- en tastbaar werd in een Europees gidsland als Duitsland, mag ons doen beseffen dat het kloppende hart van de Europese Unie hier dreigt geraakt te worden. We moesten slikken dat niet alles overal kon worden 'geschaff't'. De weerklank ervan is groter dan het onrustwekkende signaal dat hoorbaar werd bij ons toen een dominante Vlaams-nationale partij wekenlang diepzinnige gesprekken voerde met het V.B. – we beperken ons tot de bekende initialen – om te weten of ze samen een regering zouden kunnen vormen. Het meest onrustwekkend is hier de zwakheid van gevestigde en relatief nieuwe democratische partijen die er niet in slagen zich voldoende te beschutten tegen de ontwikkeling van krachten en bewegingen die historisch onheil in herinnering roepen.

Wat een opgave is hier voor mensenrechtenactivisten weggelegd! Met veel mededogen én vastberadenheid, geduldig en zonder verpozen overal uitleggen dat alle vormen van vreemdelingenhaat, negationisme, racisme, antisemitisme, islamofobie, homofobie en seksisme onverzoenbaar zijn met onze idealen, verankerd in universele verklaringen en verdragen, die de fundamentele gelijkwaardigheid van ieder menselijk wezen vooropstellen. Actieve waakzaamheid is dus geboden. Als onderzoekers van verschillende binnenlandse universiteiten in het verkiezingsprogramma van het V.B. 33 inbreuken op de mensenrechtenverdragen hebben ontdekt, dan zijn er heel goede redenen aanwezig om de goegemeente wakker te schudden en uitgesproken dynamieken van uitsluiting van bepaalde groepen van mensen aan de kaak te stellen. Als blijkt dat de aanhang en het electoraat van racistische partijen toeneemt, is het gevaar niet denkbeeldig dat partijen met een democratisch roemrijk verleden uit lijfsbehoud daar tegen aanschurken, onze kritiek als niet zo relevant wegwuiven en tegelijk hopen dat ze de verloren stemmen en zielen kunnen terugwinnen door een wat meegaande houding.

Als verdedigers van diversiteit en multiculturaliteit in onze samenleving mogen en zullen we natuurlijk de moed niet opgeven. Uit liefde voor de vrijheid en de vrije meningsuiting zullen we onverschrokken in debat trachten te gaan met die onverbiddelijke aanhangers van discriminatie om hen tot andere inzichten te brengen. als het ons wordt toegestaan. Mensen laten vervolgen omwille van een verkeerde mening is weinig doeltreffend en contradictorisch als we geloven wat we verkondigen. Laten we uitleggen dat multiculturaliteit geen bedreiging vormt voor de maatschappelijke vrede, zoals Paul Scheffer ooit beweerde, maar een consistente bijdrage kan zijn voor een gedeelde toekomst vanuit een verdeelde herkomst.

Paul Pataer*

* Paul Pataer is lid van de redactie en oud-voorzitter van de Liga voor Mensenrechten.

De Liga voor Mensenrechten. Een verhaal van veertig jaar idealisme

Fabian Van Samang*

Op 1 maart 2019 was het precies veertig jaar geleden dat de 'Liga voor Mensenrechten vzw' boven de doopvont werd gehouden. Het verscheiden van haar voorgangster, de unitaire Belgische Liga voor de Verdediging van de Rechten van de Mens (opgericht in 1954) was symptomatisch voor de voortschrijdende regionalisering van ons land. Maar de Liga keek altijd verder dan de eigen regio: de verdediging van mensenrechten houdt immers niet op aan de landsgrenzen en kan enkel optimaal gerealiseerd worden in grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden. Precies daarom onderhoudt de Liga goede contacten met haar Franstalige zusterorganisatie, en is ze één van de 192 organisaties die zijn opgenomen in de Internationale Federatie voor de Mensenrechten. Bovenal bestaat de Liga uit gedreven vrijwilligers die zich collectief inzetten voor één ideaal: "Het voorkomen, opheffen of aanklagen van structurele en incidentele inbreuken op mensenrechten" (missieverklaring). Huidig eindredacteur Fabian Van Samang blikt terug op een verhaal van veertig jaar idealisme.

Timmeren aan de juridische weg...

Gewezen Ligavorzitter André De Becker (voorzitter 1989-1996) stond mee aan de wieg van de vereniging. Op mijn verzoek groef hij diep in zijn geheugen, en reconstrueerde hij op een regenachtige maandagmorgen het prille begin van de Liga. "De Belgische Liga was na de Tweede Wereldoorlog opgericht door Brusselse, in hoofdzaak Franstalige advocaten, joden en verzetsleden," legt hij uit. De eerste staatshervorming (1970) creëerde echter cultuurgemeenschappen en voorzag in regionale autonomie op vlak van taal en cultuur. Het unitaire België evolueerde stapsgewijs in de richting van een federale staat. "Wij werkten aan

de oprichting van provinciale afdelingen. Maar toen cultuur regionaal werd georganiseerd kreeg de Liga, als unitaire organisatie, geen subsidies meer van de Vlaamse Overheid. Zo ontstonden twee vleugels, een Franstalige en een Nederlandstalige. Het gros van de activiteiten is naar de twee vleugels gegaan. De Belgische Liga is vervolgens een zachte dood gestorven." Of hij die regionalisering als een nederlaag heeft ervaren? "Helemaal niet," antwoordt hij beslist. "Het lag volstrekt in de lijn van de verwachtingen."¹

Als mensenrechtenorganisatie spitste de Liga haar acties van in het begin toe op drie domeinen. Het eerste – en meteen ook het meest in het oog springende – was het juridische. De eerste twee voorzitters van de Liga, wijlen Lode Van Outrive (voorzitter 1979-1985) en Willem Debeuckelaere (voorzitter 1985-1989) betraden van in den beginne dit strijdtoneel. De Liga zette niet enkel in op antidiscriminatie, gendergelijkheid, privacy en ordehandhaving (ze stelde onder meer het harde optreden van de toenmalige rijkswacht tegen stakende mijnwerkers aan de kaak), maar speelde ook een belangrijke rol in de rechterlijke arena. Zo stuurde ze medio jaren tachtig de juriste en criminologe (en latere rechter bij het ICTFY en het ICC) Chris Van Den Wyngaert naar Johannesburg, als observator op het proces Passtoors (een Belgische ANC-activiste die door het toenmalige Zuid-Afrikaanse apartheidregime van hoogverraad werd beschuldigd).² Toch leidde de rechterlijke vuurdoop van de Liga in ons land aanvankelijk niet tot het verhoopte resultaat. "Het eerste proces, tegen mensen van het Vlaams Blok, werd gevoerd door Eddy Boutmans," vertelt De Becker. "Omdat enkele leden van de partij parlementair onschendbaar waren, richtten we ons op de subtop. De correctionele rechtbank in Brussel verklaarde zich echter onbevoegd, omdat de racistische pamfletten waarop wij ons baseerden als persmisdrijven werden beschouwd. De zaak moest dus voor het Hof van Assisen behandeld worden."³ Een decennium later

* Fabian Van Samang is historicus en eindredacteur van Tijdschrift voor Mensenrechten.

1 Telefonisch interview met André De Becker, maandag 9 december 2019, digitaal verslag privé-archief auteur.

2 Telefonisch interview met Willem Debeuckelaere, maandag 3 februari 2020, digitaal verslag privé-archief auteur; en elektronisch bericht Willem Debeuckelaere, 3 februari 2020, privé-archief auteur. Zie ook: interview met Hélène Passtoors, 'Pacifisme is een lukse voor westerlingen,' Veto, jg 17, 12 november 1990, p. 12 (alle krantenartikelen werden het laatst on-line geraadpleegd op 25 februari 2020).

3 Interview ADB, cf supra.

oordeelde het Gentse Hof van Beroep dat drie vzw's rond het Vlaams Blok de antiracismewet hadden overtreden.⁴ Jos Vander Velpen, die destijds als advocaat voor de Liga optrad en er van 2004 tot 2017 voorzitter van was, toonde zich opgetogen en noemde het arrest uniek en historisch. "Dit arrest [is] geen overwinning voor de Liga voor de Mensenrechten of het Centrum voor Gelijkheid van Kansen," verklaarde hij in een interview met Indymedia. "Het is een overwinning van de grote democratische waarden en van de democratie in het algemeen."⁵ Ook zijn voorganger, gewezen senator Paul Pataer, die de Liga van 1996 tot 2004 leidde, was tevreden over het arrest en de rol die de Liga erin had gespeeld. In een schriftelijke reactie wees hij echter ook op de politieke implicaties van het proces. "De partijpolitieke wereld, ook ter linkerzijde, [was] niet zo gelukkig met die procesvoering," herinnert hij zich. "Men vreesde voor een electorale impact van een veroordeeld Vlaams Blok, dat zich in een slachtofferrol zou wentelen."⁶ André De Becker van zijn kant benadrukt: "Het was racisme. Wij hebben ons gebaseerd op de wet." In ieder geval lijkt de veroordeling zich op langere termijn niet vertaald te hebben in grote electorale zeges voor de radicaal rechtse partij.

Het proces tegen de vzw's rond het Vlaams Blok duurde lang en kreeg heel wat media-aandacht. Andere zaken werden sneller afgehandeld en vonden eerder plaats in de luwte van het publieke debat. Maar hun maatschappelijke impact was daarom niet minder groot, en situeerde zich zowel op het vlak van detentie en vrijheid, als op het domein van non-discriminatie en privacy. Zo bedong de Liga, nadat in maart en april 2005 cipiers in diverse penitentiaire instellingen wekenlang het werk hadden neergelegd, dat de overheid voor de allerzwaksten in de gevangenis, de geïnterneerden, basisvoorzieningen zou garanderen op vlak van ontspanning en psychische bijstand. De rechter in kortgeding trad het standpunt van de Liga bij.⁷ Begin 2007 steunde de Liga de Franstalige *Ligue des Droits de l'Homme en Défense des Enfants International* in haar strijd tegen de uithandengeving, zoals

die in de hervormde jeugdbeschermingswet van 2006 was voorzien. Met goed gevolg, want in 2008 schrapte het Grondwettelijk Hof de mogelijkheid om 16- tot 18-jarigen voor het Assisenhof te berechten.⁸ In hetzelfde jaar trok de Liga naar het Grondwettelijk Hof met de eis de Salduz-wetgeving, die verdachten rechtsbijstand van een raadsman garandeert, in overeenstemming te brengen met de Europese rechtsnormen. De Liga eiste een ruimer toepassingsgebied, een actievere rol van de advocaat bij de verhoren en een bijstandsgarantie. In zijn 'Valentijnsarrest' vernietigde het Hof de gewijzigde Salduz-wet van 2011 en interpreteerde het deze in ruime mate zoals de Liga van in den beginne had bepleit.⁹ Ook op vlak van privacy liet de Liga zich niet onbetuigd. In 2013 werd de wet 'betreffende de elektronische communicatie' (de zogenaamde 'dataretentiewet') aangenomen.¹⁰ Die wet dwong bedrijven de telefoongegevens en elektronische data van gebruikers een jaar bij te houden, opdat mogelijks strafbare feiten gemakkelijker vervolgd en bestraft zouden kunnen worden. De Liga vond de nieuwe wet veel te verregaand, klaagde niet enkel het mogelijke misbruik van persoonlijke gegevens aan, maar ook de nodeloze opslag ervan, en meende dat de inmenging van de overheid in de persoonlijke levenssfeer van de burgers niet in verhouding stond tot het legitieme doel dat ze nastreefde: het bestrijden en bestraffen van crimineel gedrag.¹¹ Het Grondwettelijk Hof volgde die argumentatie en vernietigde in juni 2015 de dataretentiewet.¹²

Ook vandaag speelt de Liga een centrale rol op het juridische schakbord, wanneer het op de bescherming en vrijwaring van mensenrechten aankomt. In april 2019 slaagde ze er in de opsluiting van kinderen zonder papieren in het gesloten opvangcentrum 127bis in Steenokkerzeel door de Raad van State te laten verbieden, omdat deze kinderen te lang aan het lawaai van overvliegende vliegtuigen werden blootgesteld. In juni van hetzelfde jaar diende de Liga samen met tien Europese organisaties een klacht in tegen de Amerikaanse datagigant Google, voor het verkopen van persoonlijke gegevens die gericht

4 Vlaamse Concentratie et al. t. Centrum voor Gelijkheid van Kansen et al. Arrest Hof van Cassatie 9 november 2004, P.04.0849.N, zie: http://jure.juridat.just.fgov.be/pdfapp/download_blob?idpdf=N-20041109-13 (laatst geraadpleegd 11 januari 2020).

5 "Historisch arrest, zegt Vander Velpen." Indymedia, 22 april 2004, <http://archive.indymedia.be/news/2004/04/83680.html>.

6 Elektronisch bericht Paul Pataer aan de auteur, 13 november 2019, privé-archief auteur.

7 Inge Ghijs, 'Liga en geïnterneerden halen slag thuis.' DS, 22 oktober 2005.

8 Arrest Grondwettelijk Hof 49/2008, 13 maart 2008 (laatst geraadpleegd 25 januari 2020).

9 "Liga voor Mensenrechten trekt naar Grondwettelijk Hof," DS, 5 maart 2012 (on-line versie, laatst geraadpleegd 25 januari 2020); zie ook: Arrest Grondwettelijk Hof 7/2013, 14 februari 2013 (laatst geraadpleegd 25 januari 2020).

10 "Wetsontwerp houdende wijziging van artikelen 2, 126 en 145 van de wet van 13 juni 2005," Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 27 juni 2013, zie: <https://www.dekamer.be/FLWB/pdf/53/2921/53K2921001.pdf> (laatst geraadpleegd 25 januari 2020).

11 "Princiepelijk standpunt van de Liga voor Mensenrechten inzake een algemene bewaarplicht," zie: https://mensenrechten.be/standpunten/liga_standpunt_dataretentie_lang (laatst geraadpleegd 25 januari 2020).

12 Arrest Grondwettelijk Hof 84/2015, 11 juni 2015 (laatst geraadpleegd 25 januari 2020).

reclame mogelijk moeten maken. Eerder dat jaar stapte de Liga ook al naar het Grondwettelijk Hof, nadat toenmalig minister van Binnenlandse Zaken Jan Jambon, na een negatief advies van de Privacycommissie, had besloten om digitale vingerafdrukken op de identiteitskaart te laten aanbrengen.¹³

Toch kende de juridische strijd van de Liga ook mislukkingen en ontgoochelingen. Op mijn vraag of er juridische procedures waren waarvan hij had gehoopt dat de rechtbank de argumentatie van de Liga had gevolgd terwijl dat niet gebeurde, verwijst André De Becker naar het eerste proces tegen leden van het Vlaams Blok. Voor Jos van der Velpen was een grote ontgoocheling het afvoeren van de Basiswet, die regels vastlegde voor gedetineerden en geïnterneerden. "Men heeft ze levend begraven," stelde hij eerder, "omdat het niet populair is om op te komen voor de rechten van gedetineerden." Paul Pataer van zijn kant wijst vooral de ontwikkelingen in het jeugdsanctierecht aan als een grote tegenslag. "Een zaak die we, tot mijn spijt, niet hebben gewonnen, was een beroep bij de Raad van State tegen de oprichting van de 'federale' jeugdgevangenis in Everberg." Volgens Pataer zou "jeugdsanctierecht (...) uit de strafrechtelijke sfeer moeten worden gehouden en integraal als een gemeenschapsmaterie moeten worden behandeld met nadruk op bescherming en opvoeding en niet op beteugeling. Dat is ons niet gelukt."¹⁴

Maatschappelijke actie en beïnvloeding van het beleid...

Doorgaans wordt de juridische weg pas bewandeld als de gesprekken tussen de partijen zijn verstomd en de luisterbereidheid bij de betrokkenen helemaal is verdwenen. Toch kan een krachtig pleidooi op het publieke forum, met heldere argumenten pro en contra, de toehoorder vaak overtuigen van de juistheid en de rechtvaardigheid van een standpunt, en de beleidsmakers aanzetten tot een gematigder en humaner opstelling. Ook op dit domein was en blijft de Liga voor Mensenrechten een hoofdrolspeler.

Zo reikt de Liga al bijna drie decennia de 'Prijs voor

de Mensenrechten' uit aan individuen en organisaties die vanuit hun maatschappelijk engagement mensenrechten koesteren en versterken: 'Gastvrij Lint' (een lokaal initiatief van sociaal betrokken burgers, die met succes ijverden voor een hechtere band tussen asielzoekers en omwonenden) beet in 1991 de spits af, en werd gevolgd door onder meer 'Moeders voor Moeders' (een vzw die steun biedt aan kansarme, jonge gezinnen, 1996), de tv-ploeg van het duidingsprogramma Panorama (voor haar kritische verslaggeving, 2013), de verzoenende imam Khalid Benhaddou (2017) en, laatst nog, professor Gerrit Loots en de vzw 'Jihad van de Moeders', die zich inzetten voor kinderen van Belgische IS-strijders. Sinds 2010 lopen diegenen die door hun handelingen de private sfeer van de burger in het gedrang brengen het risico de 'Big Brother Award' in ontvangst te mogen nemen. Na de Europese datarentierichtlijn (2010) vielen onder meer de Belgische magistraat Yves Liégeois (voor zijn voorstel om bij pasgeborenen DNA-stalen af te nemen, 2014), Facebook (2016) en de *automatic number plate recognition* (ANPR) (2017) in de dubieuze prijzen.¹⁵ Aan de vakspecialist en de geïnteresseerde leek legt de Liga al meer dan tien jaar elk kwartaal twee gespecialiseerde tijdschriften voor – het Tijdschrift voor Mensenrechten en FATIK. Die tijdschriften focussen respectievelijk op mensenrechten in het algemeen, en strafbeleid en gevangeniswezen. Maar ook in de meer courante media wordt de stem van de Liga vaak gehoord. Een snelle speurtocht op het lemma 'Liga voor Mensenrechten' in de zoekrobot van 'De Standaard' en 'De Morgen' levert respectievelijk 866 en 940 resultaten op. En inderdaad, de Liga laat van zich horen, telkens wanneer zich in de actualiteit een debat over haar *core business* ontspint. Over aangekondigde besparingen door de Vlaamse overheid bij culturele en maatschappijkritische organisaties (want "zonder onze verenigingen, belangenbehartigers en spreekbuizen wordt elke burger een eiland dat zelf maar moet zien te overleven wanneer zijn rechten worden ingeperkt").¹⁶ Over het etnisch profileren van jonge voetballers. Over de dood van een 2-jarige peuter door een politiekogel in de buurt van Bergen. Over de gemeentelijke administratieve sancties. Over de almaar toenemende cameracontroles. Over armoede. Over het dragen

13 Yves Delepeleire, "Kinderen zonder papieren mogen niet meer in centrum 127bis opgesloten worden," *DS*, 4 april 2019; "Nieuwe klacht tegen Google voor 'grootschalige schending privacy,'" *DM*, 4 juni 2019; "De verplichte vingerafdruk van Kafka," *DS*, 1 april 2019.

14 Telefonisch interview met André De Becker, maandag 9 december 2019, digitaal verslag privé-archief auteur; Interview Jos van der Velpen, "Mijn uitgangspunt blijft: mensenrechten zijn de beste remedie tegen terreur," zie: https://mensenrechten.be/nieuwsberichten/mijn_uitgangspunt_blijft_mensenrechten_zijn_de_beste_remedie_tegen_terreur; Elektronisch bericht Paul Pataer aan de auteur, 13 november 2019, privé-archief auteur.

15 Voor een overzicht van de Prijs voor Mensenrechten en de Big Brother Award, zie: <https://prijs.mensenrechten.be/nl/#about> en <https://bigbrotherawards.be/nl/>.

16 'Open brief aan de Vlaamse regering,' *Vuurwerk*, 20 november 2019, zie: <http://vuur-werk.vlaanderen/blog/2019/11/20/open-brief/> (laatst geraadpleegd 25 januari 2020).

van hoofddoeken en andere religieuze symbolen. Over klimaatverandering. Over woonstbetredingen bij irreguliere vreemdelingen en de hervorming van het strafprocesrecht. Over racisme, terrorisme - en over zoveel meer.¹⁷

Bovendien drukt de Liga haar stempel op het beleid. Sinds de eeuwwende dook de Liga 54 keer op in de verslagen van de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement – drie keer in de huidige, twintig keer in de voorgaande, en 31 keer in de overige drie legislaturen na 1999. In diezelfde periode kwam de Liga 26 maal aan bod in de parlementaire commissieverslagen. Daaruit blijkt telkenmale dat het oordeel van de Liga over kwesties die met mensenrechten te maken hebben, als bijzonder gezagvol wordt ervaren. De voorzitter van de Liga werd door de Kamercommissie gehoord toen in 2016 een wetsvoorstel werd ingediend over bijzondere opsporingsmethoden met betrekking tot internet en elektronische communicatie (hij hekelde onder meer de uitgebreide mogelijkheid om facebook- en mailaccounts te doorzoeken zonder tussenkomst van een onderzoeksrechter);¹⁸ huidig voorzitter Kati Verstrepen adviseerde de wetgevers in juli 2018 om uit te klaren hoe betrokkenen op de hoogte gebracht zouden worden van gegevensverwerking, toen een wetsvoorstel op tafel lag over de bescherming van de persoonsgegevens van burgers;¹⁹ en zelfs in het wetsvoorstel dat drie VB-mandatarissen indienden voor de afschaffing van de voorwaardelijke invrijheidsstelling en wat ze de ‘rehabilitatie van de strafrechter’ noemden, werd niet aan het standpunt van Paul Pataer en de Liga voorbijgegaan²⁰ – een onmiskenbare aanwijzing voor de relevantie ervan.

Met de blik vooruit...

Hoe moet het nu verder? Camera’s zijn steeds prominenter aanwezig in het straatbeeld, privacy lijkt almaar brozer te worden, en discriminatie, onder meer op de woning- en arbeidsmarkt, blijft een realiteit. Op welke strijdtonelen zal de Liga zich in de toekomst vooral moeten begeven? Willem Debeuckelaere ziet

er alvast heel wat. De algemene verrechtsing, fake news, het klimaat. “Als mensen niet meer in staat zullen zijn om te genieten van de natuur en van de vrijheid die dit biedt, wat komt er dan in de plaats,” vraagt hij zich tijdens een telefonisch interview retorisch af. “Migratiestromen beginnen te ontstaan ten gevolge van de klimaatproblematiek. Dat stelt altijd weer de toepassing van mensenrechten op scherp.” Ook André De Becker ziet heel wat uitdagingen. “De bedreiging komt op dit ogenblik onder meer van politieke groeperingen, zoals ‘Schild en Vrienden,’” benadrukt hij. Maar hij blijft optimistisch: “De Liga doet het zeer goed. Ze komt punctueel tussen als het moet, telkens als zich een concreet probleem voordoet.” Jos Vander Velpen ziet in het herstellen van onwerkzaam gebleken wetten een belangrijke aanvulling op de huidige werkzaamheden: “We moeten eisen dat die maatregelen geëvalueerd worden: zijn ze effectief, democratisch controleerbaar, proportioneel, et cetera? Dat soort nazorg gebeurt eigenlijk nooit.” Paul Pataer ziet voor de Liga bovenal een toekomst in het domein van de sociaaleconomische rechten: “Het is overduidelijk dat de zogenoemde klassieke mensenrechten, zoals de vrijheid van meningsuiting en het recht op een persoonlijke levenssfeer, heel sterk verweven zijn met de sociaaleconomische grondrechten, onder meer samengavat in artikel 23 van onze grondwet. De geloofwaardigheid en het sociaal draagvlak van de Liga zouden er bij winnen, mochten we die globalistische en sociale dimensie in onze werking een plaats kunnen geven, eventueel in de vorm van een structurele samenwerking met andere mensenrechtenorganisaties.”²¹

James Madison stelde het al in een vaak geciteerd commentaar op de Amerikaanse Grondwet: “Als mensen engelen zouden zijn, dan hadden we geen behoefte aan een bestuur. Als engelen ons zouden besturen, dan zouden noch interne, noch externe controles op het bestuur nodig zijn.”²² Maar beleidslui zijn geen engelen. Waakzaamheid, democratisch toezicht en permanente bijsturing blijven noodzakelijk. Ook na haar veertigste verjaardag zullen de medewerkers van de Liga die fundamenteel-democratische opdracht blijven vervullen.

17 “Mensenrechtenliga dient klacht in voor discriminatie bij rekruteren jeugdspelers PSG.” HLN, 9 november 2018; “Dood van tweejarige Mawda: wat weten we tot nu toe? En wie geeft welke versie van de feiten?” VRT NWS, 22 mei 2018; <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/05/22/dood-van-tweejarige-mawda-gehuld-in-een-waas-van-vragen--wat-wet/>; “Liga voor Mensenrechten naar Raad van State voor GAS.” DS, 30 mei 2012; .

18 Kamerdocument 1966/06 van 28 november 2016, ‘Wetsontwerp betreffende de verbetering van de bijzondere opsporingsmethoden en bepaalde onderzoeksmethoden met betrekking tot internet- en elektronische telecommunicaties,’ zie: <https://www.dekamer.be/doc/flwb/pdf/54/1966/54k1966006.pdf#search=%22liga%20voor%20mensenrechten%20%2054%20%3Cin%3E%20keywords%22>.

19 Kamerdocument 3126/003 van 6 juli 2018, ‘Wetsontwerp betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens,’ zie: <https://www.dekamer.be/doc/flwb/pdf/54/3126/54k3126003.pdf#search=%22liga%20voor%20mensenrechten%20%2054%20%3Cin%3E%20keywords%22>.

20 Kamerdocument 2063/001 van 9 november 2005, ‘Wetsvoorstel tot rehabilitatie van de strafrechter en tot afschaffing van de voorwaardelijke invrijheidsstelling,’ zie: <https://www.dekamer.be/doc/flwb/pdf/54/3126/54k3126003.pdf#search=%22liga%20voor%20mensenrechten%20%2054%20%3Cin%3E%20keywords%22> (alle kamerdocumenten on-line versie, laatst geraadpleegd 9 januari 2020).

21 Interviews Debeuckelaere, De Becker, Vander Velpen en Pataer, cf supra.

22 James Madison, *The federalist*, 51. In: A. Hamilton, J. Madison and J. Jay. *The federalist papers*. Oxford World’s classics, New York: Oxford University Press, 2008, p. 257.

30 jaar VN-Kinderrechtenverdrag, reden om te vieren!?

Het meest recente onderzoek van België door het VN-Kinderrechtencomité onder de loep

Karen Van Laethem¹

2019 symboliseert een belangrijk jaar voor de kinderrechten in België en elders in de wereld.² Inderdaad, op 20 november 2019 vierde het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VRK) zijn 30ste verjaardag. Een paar maand vroeger, in januari 2019, stelde België haar kinderrechtsituatie voor aan het Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties (verder: het VN-Kinderrechtencomité) en werd ons land door dit orgaan aan de tand gevoeld over een paar heikle onderwerpen waarin ons land beter kan of moet doen.³ Ook de positieve verwezenlijkingen en evoluties werden in de kijker gesteld. Het was sinds 2010 geleden dat dergelijk onderzoek plaatsvond. Geen dagdagelijkse oefening dus. Wel een interessante oefening, één die kritisch doet nadenken over kinderrechten, een oefening die veel perspectieven en kapstokken biedt voor een betere toepassing van dit belangrijke verdrag in België, voor alle kinderen in België, en in de rest van de wereld.

Deze bijdrage wenst de ervaring van de rapportageoefening voor het VN-Kinderrechtencomité toe te lichten vanuit een praktisch oogpunt. Hiertoe zal de rapportagecyclus eerst kort gedeut worden. Vervolgens zal een kritische blik worden geworpen op de constructieve dialoog voor het VN-Kinderrechtencomité. Daarna wordt ingeleid hoe de Nationale Commissie voor de Rechten

van het Kind (NCRK) aan de slag wil gaan met de slotbeschuwingen van het VN-Kinderrechtencomité gericht tot België. De bijdrage wordt afgesloten met een pleidooi voor de participatie van kinderen in de inwerkingstelling van het VRK.

Het 'examen' van België door het VN-Kinderrechtencomité: de rapportagecyclus

De meest recente verslaggeving van België aan het VN-Kinderrechtencomité (het vijfde en zesde gecombineerd rapport) verliep nog volgens de 'traditionele' procedure. Grosso modo betekent dit dat het VN-Kinderrechtencomité geen specifieke vragen tot verslaggeving richt tot België (*simplified reporting procedure*), maar dat ons land over de tenuitvoerlegging van het gehele VRK dient te rapporteren, en dit over de periode sinds de laatste rapportering (in voorliggend geval bestrijkt dit ongeveer zeven jaar). De rapportagerichtlijnen voor het Comité werden bovendien in 2015 herzien en brachten een belangrijke na te leven woordlimiet van 21.200 woorden (ongeveer 40 pagina's) per rapport met zich mee (ook de Verenigde Naties zijn onderhevig aan besparingsmaatregelen). Een extra uitdaging dus om binnen deze limiet alle relevante informatie te verwerken.

- ¹ Karen Van Laethem is sinds oktober 2016 Voorzitter van de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind. In die functie stond zij mede aan het hoofd van de Belgische delegatie in kader van het onderzoek van het vijfde en zesde gecombineerd rapport van België aan het VN-Kinderrechtencomité in januari 2019. Zij schrijft deze bijdrage in persoonlijke naam.
- ² In 1991 heeft België het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de Rechten van het Kind geratificeerd. België heeft ook het eerste facultatief protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie geratificeerd (2005), evenals het tweede facultatief protocol over de betrokkenheid van kinderen in gewapende conflicten (2009) en het derde facultatief protocol inzake een mededelingsprocedure (2014). Aan de hand van onder meer deze juridische instrumenten verbindt België zich er toe om een ruime waaier aan kinderrechten te implementeren. De Belgische Grondwet bevat de algemene principes van het VRK evenals het recht van elk kind op respect voor zijn morele, fysieke, psychische en seksuele integriteit (artikel 22bis) en in tal van wetteksten en overheidsbeleidsinstrumenten wordt verwezen naar het Verdrag.
- ³ Het VN-Kinderrechtencomité werd opgericht om toe te zien op de vooruitgang die de lidstaten boeken bij de uitvoering van hun verplichtingen op het vlak van de rechten van het kind. Het bestaat uit achttien onafhankelijke deskundigen. Het Comité houdt toezicht op deze vooruitgang door middel van, onder meer, een periodieke rapportage. Tijdens elke rapportagecyclus leggen de lidstaten schriftelijke informatie over de rechten van het kind in hun land voor aan het Comité. Deze informatie wordt opgenomen in het 'landenrapport'. Het Comité onderzoekt deze rapporten, evenals de aanvullende informatie die het onder meer van middenveldorganisaties ontvangt, het bespreekt die informatie met de (nationale) regering(en) tijdens een vergadering, de constructieve dialoog, en doet aanbevelingen of 'slotbeschuwingen' om de staten te helpen de kinderrechten te verbeteren. Kinderrechtenverdedigers zoals kinderen, niet-gouvernementele organisaties (NGOs), nationale mensenrechteninstellingen en ombudspersonen voor kinderen spelen een belangrijke rol in deze cyclus. Bron: <http://crrreporting.childrightsconnect.org>.

Artikel

In België heeft de NCRK een dubbele opdracht ten opzichte van de toepassing van het VRK⁴: “a) Zij draagt bij tot de uitwerking van het vijfjaarlijkse verslag dat België moet opstellen overeenkomstig artikel 44 van het Verdrag inzake de rechten van het kind. Daartoe voert zij een coördinatieopdracht uit bij de uitwerking van het verslag op basis van de bijdragen, aangeleverd door de regeringen.

[...]” en “b) Ze zorgt in naam van de Belgische Staat voor de voorstelling van het verslag bij het Comité van de rechten van het kind. [...]”⁵

In haar samenstelling is de NCRK een uitgebreid overlegplatform voor ruim negentig kinderrechtenactoren, gekenmerkt door een brede vertegenwoordiging.

Zo zijn zowel de regeringen als de veldwerkers en het maatschappelijk middenveld erin vertegenwoordigd. Via de verschillende opdrachten die haar zijn toevertrouwd, zorgt de Commissie voor een beter toezicht op de uitvoering van het VRK in België en voor een doeltreffende coördinatie van de acties ten voordele van de rechten van het kind.⁶ Voor de uitvoering van haar mandaat beschikt de NCRK sinds haar institutionele hervorming in 2015 over een intergouvernamenteel orgaan, samengesteld uit stemgerechtigde leden en belast met de intergouvernamentele opdrachten (zoals de periodieke

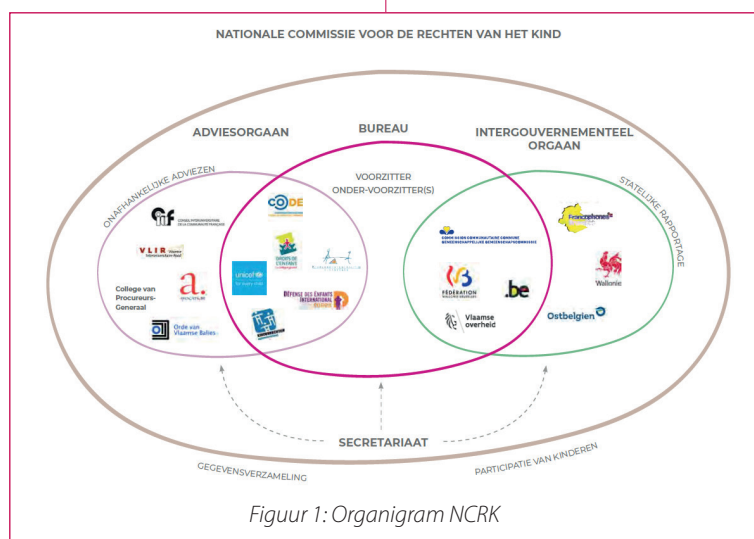
verslaggeving aan het VN-Kinderrechtencomité), en een adviesorgaan, samengesteld uit adviserende leden met een autonome stem, belast met de opdracht van onafhankelijk advies.⁷

De NCRK stond dus voor de belangrijke taak om voor juni 2017 een uitgebreid – doch in omvang beperkt

– rapport voor te leggen aan het VN-Kinderrechtencomité. Hiertoe werd de raad van het Adviesorgaan van de NCRK ingeroepen, die suggereerde om zeven prioritaire thema's voor België te belichten. Met name: migratie, armoede, participatie in de gedwongen hulpverlening, jeugdhulp en geestelijke gezondheidszorg,

handicap, onderwijs en justitie.⁸ Dit advies werd gevolgd door het intergouvernamenteel orgaan, dat er een achtste thema aan toevoegde: een geïntegreerd kinderrechtenbeleid. Die onderwerpen vormen dus de focus van het vijfde en zesde gecombineerd periodieke rapport van België.⁹ Het Adviesorgaan werd ook in de gelegenheid gesteld opmerkingen te leveren op het ontwerpverslag van België, waarvan sommige aanleiding gaven tot wijzigingen in het Statelijke rapport.¹⁰

Vervolgens werden tegen 1 maart 2018 de

Figuur 1: Organigram NCRK

4 Naar aanleiding van het eerste periodieke rapport van België over de uitvoering van het VRK (1995), heeft het VN-Kinderrechtencomité de oprichting aanbevolen van een permanente mechanisme dat wordt belast met “de coördinatie en de evaluatie van, alsook het toezicht op het beleid inzake de bescherming van het kind, teneinde zich ervan te vergewissen dat het verdrag zowel op federaal als op lokaal vlak volledig wordt nageleefd en toegepast”, zie UN Doc. CRC/C/15/Add. 38, 20 juni 1995, §10. Als antwoord op deze slotbeschouwing werd op 19 september 2005 een samenwerkingsakkoord gesloten met het oog op de oprichting van de NCRK.

5 Samenwerkingsakkoord tussen de Staat, de Vlaamse Gemeenschap, het Vlaams Gewest, de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest, de Duitstalige Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie inzake de oprichting van een Nationale commissie voor de rechten van het kind, Belgisch Staatsblad, 10 november 2006, art. 2, §1 a) en b). Daarnaast heeft de Commissie ook de volgende opdrachten: bijdragen tot de uitwerking van andere documenten in verband met de rechten van het kind die de Belgische Staat moet voorleggen aan internationale instanties; de nodige maatregelen nemen om de verzameling, de analyse en de verwerking te coördineren van een minimum aan gegevens ten behoeve van het VN-Kinderrechtencomité om de situatie van de kinderen op het nationale grondgebied te kunnen beoordelen; het overleg en de permanente gegevensuitwisseling bevorderen tussen de verschillende autoriteiten en instanties die zich bezighouden met de rechten van het kind, en dit met het oog op een maximale synergie van alle gevoerde beleidslijnen; de uitvoeringsmaatregelen die nodig zijn om te voldoen aan de voorstellen en aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité onderzoeken en erop toezien. In dit verband kan zij voorstellen of aanbevelingen doen, die niet bindend zijn voor de bevoegde overheden; adviezen verstrekken met betrekking tot ontwerpen van internationale verdragen en protocollen wanneer die betrekking hebben op de rechten van het kind. Merk op dat de samenwerkingsovereenkomst tot oprichting van de NCRK vereist dat de kinderen op structurele en passende wijze betrokken worden bij de werkzaamheden van de Commissie.

6 Voor meer informatie over de NCRK, zie www.ncrk.be.

7 De aanbevelingen van het NCRK-Adviesorgaan zijn te raadplegen op: <https://ncrk-cnde.be/nl/adviezen/>.

8 https://ncrk-cnde.be/IMG/pdf/advies_periodiek_rapport_22-01-2016.pdf.

9 Combined fifth and sixth periodic report submitted by Belgium under article 44 of the Convention, due in 2017, UN Doc. CRC/C/BEL/5-6.

10 https://ncrk-cnde.be/IMG/pdf/ncrk_adv_advies_ontwerp_periodiek_rapport_belgie_vrk.pdf.

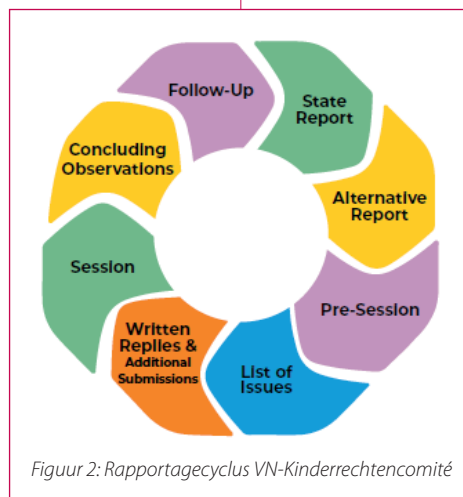
parallele (of 'alternatieve') rapporten verwacht door het VN-Kinderrechtencomité. Er werden dertien rapporten ingediend, waaronder die van la *Coordination des ONG pour les droits de l'enfant* (la CODE) en de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen; de *Délégué général aux droits de l'enfant* (DGDE) en het Kinderrechtencommissariaat (KRC); UNIA, Myria en het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting; en UNICEF België, dat eveneens een 'rapport van de kinderen' hielp verwezenlijken.¹¹

In juni 2018 werd de pre-sessie van het VN-Kinderrechtencomité gehouden met oog op de opmaak van de zogenaamde *List of Issues*. Een belangrijke delegatie van het maatschappelijk middenveld werd ontvangen. De *List of Issues* werd midden juli 2018 aan België toegezonden en vroeg naar (bijkomende) kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over een grote verscheidenheid aan onderwerpen.¹² Uitdagingen hierbij waren onder meer de formulering van de vragen naar cijfermatige gegevens. Bijvoorbeeld: "Hoeveel kinderen zijn in de afgelopen drie jaar van hun biologische families gescheiden geweest?" "Wat kwalificeert men onder "gescheiden [zijn] van zijn ouders", dient dit voor een specifieke termijn te zijn, bestaan hier nationale gegevens over? Een interessante vraag werd onder meer gesteld die de link tussen kinderrechten en klimaat en vervuiling rechtstreeks legde.

Na een intense voorbereidingsperiode was het moment aangebroken van de constructieve dialoog met de deskundigen van het VN-Kinderrechtencomité. In het geval van België nam deze de vorm van een discussie gespreid over een na- en voormiddag (twee sessies van 3 uur elk), op 24 en 25 januari 2019. Hiertoe werd een delegatie samengesteld om België te vertegenwoordigen, waarbij aandacht werd geschonken aan het verzekeren van het evenwicht tussen technische expertise en politieke verantwoordelijkheid. Dit rekening houdend met de federale structuur van België en het transversaal karakter van kinderrechten. Het is belangrijk om ook in de kijker te stellen dat, naast deze delegatie, een grote mobilisatie plaatsvond in de betrokken administraties, zowel voor wat betreft de voorbereiding, als

gedurende de dagen van de dialoog. De leden van de administraties stonden ter beschikking om 'live' aanvullende informatie door te sturen naar de delegatieleden. Hun bijdrage was onmisbaar in deze oefening.

Terug naar 'onze' dialoog. Een constructieve dialoog verloopt volgens een vast stramien. Eerst krijgt de verdragsstaat de mogelijkheid om de kinderrechtensituatie in het land toe te lichten en daarbij de accenten te leggen op een aantal aandachtspunten. Vervolgens is het principe dat verschillende leden van het VN-Kinderrechtencomité een aantal vragen stellen, in de volgorde van de 'clusters' rechten van het VRK, en dat het land daarna tijd krijgt om te antwoorden. De eerste helft van de dialoog wordt opnieuw afgerond met een lijst vragen waarop de verdragsstaat tijdens de tweede helft van de dialoog zal antwoorden.¹³

Figuur 2: Rapportagecyclus VN-Kinderrechtencomité

Focus op de constructieve dialoog met het VN-Kinderrechtencomité: een kritische reflectie

Prima facie is de dialoog een vrij duidelijke, procesmatig afgebakende oefening. Maar hoe gebeurt dit in de praktijk, of althans, hoe wordt deze oefening ervaren?¹⁴ Ten eerste is het belangrijk mee te delen dat de vragen die door de deskundigen van het VN-Kinderrechtencomité worden gesteld, niet op voorhand worden meegedeeld aan het land onder onderzoek, noch schriftelijk worden ter beschikking gesteld. En het gaat hier wel degelijk om een aanzienlijk aantal vragen. Dit aantal varieert van onderzoek tot onderzoek, maar gedurende dit onderzoek van de kinderrechtensituatie in België werden meer dan honderd vragen gesteld. U leest het al, zelf het instant nota nemen van de vragen ter plaatse is een uitdaging. Het omvangrijke aantal vragen brengt met zich mee dat de tijd voorzien voor de antwoorden beperkt is. Dit is te kort om op alle vragen een afdoend antwoord te geven en alle thematieken met evenveel diepgang te behandelen. Deze werkwijze kan dus ook negatieve effecten

11 Deze rapporten zijn te raadplegen op: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=BEL&Lang=EN.

12 *List of issues in relation to the combined fifth and sixth periodic reports of Belgium, UN Doc. CRC/C/BEL/Q/5-6.*

13 Voor meer uitleg over het verloop van de constructieve dialoog, zie: *Guidance note for States parties on the constructive dialogue with the human rights treaty bodies, UN Doc. A/69/285.*

14 Auteur wenst nogmaals toe te lichten dat dit haar persoonlijke ervaringen zijn en dat die aan niemand anders toegeschreven mogen worden.

hebben voor de uitoefening van de belangrijke taak die voor het Comité is weggelegd daar deze dan misschien te weinig informatie krijgt om zich een volledig beeld te vormen van de onderzochte kwestie, alsook voor de delegatieleden daar er heel wat voorbereidingstijd in dergelijke oefening kruipt en dat het de ambitie is om de situatie nauwkeurig toe te lichten, en voor het maatschappelijk middenveld en kinderen omdat een aantal belangrijke kwesties onbeantwoord blijven, of te summier behandeld worden. Iedereen blijft met andere woorden een beetje op zijn honger zitten.

De benaming “constructieve dialoog” kan ook wat verwarrend lijken. In de praktijk is er van reële discussie en uitwisseling misschien te weinig sprake. Het formaat van de dialoog (een blok diverse vragen, gevolgd door een blok antwoorden van de Verdragsstaat), is niet bevorderlijk om in conversatie te treden met de leden van het VN-Kinderrechtencomité over bepaalde onderwerpen en diep op deze vragen in te gaan. Hierdoor ontbreekt ook de mogelijkheid om in te pikken op bepaalde kwesties en daarover technisch advies aan het Comité te vragen. Hier liggen misschien verbeteringspistes open in het licht van een herziening van de werkwijzen van het Comité.

Het is echter een oefening die aanspoort tot kritische reflectie, die een gelegenheid biedt om samen na te denken over hoe het met de kinderrechten gesteld is en die tot dialoog en uitwisseling van expertise aanzet. Over de bevoegdheidsverdelingen heen worden de handen in elkaar geslagen rond kinderrechten. Niet enkel tussen de ‘overheden’ vond in kader van deze oefening overleg plaats, zoals hierboven beschreven werd ook uitgewisseld met de actoren van het maatschappelijk middenveld. Op ‘technisch’ vlak brengt dergelijk onderzoek bovendien een grote rijkdom aan informatie rond kinderrechten bijeen, wat bijdraagt tot een betere kennis van de stand van zaken en vervolgens gebruikt kan worden om de praktijk van de kinderrechten nog effectiever te maken.

Na de constructieve dialoog kan de Verdragsstaat binnen de 48u nog aanvullende informatie naar het Comité sturen over onderwerpen naar keuze. Die informatie is weliswaar beperkt tot een vijftal bladzijden.

De slotbeschouwingen van het VN-Kinderrechtencomité gericht tot België: aan de slag ermee!

Resultaat van deze oefening zijn de slotbeschouwingen of *Concluding Observations* die het VN-Kinderrechtencomité aanneemt. Deze aanbevelingen zijn gericht tot de verdragsstaat en moeten een breed gamma aan kinderrechten effectiever maken. De slotbeschouwingen staan niet enkel stil bij wat het land beter kan en moet doen, maar belichten ook positieve evoluties. Een aantal belangrijke onderwerpen die (opnieuw) aan bod kwamen tijdens het onderzoek van België gaan onder meer over handicap, geestelijke gezondheid, kinderarmoede, onderwijs, migratie en justitie.¹⁵

Qua formulering zijn sommige slotbeschouwingen zeer specifiek en toegespitst op de situatie van het onderzochte land. Zo werd België opnieuw aangespoord om lijfstraffen (*corporal punishment*), hoe licht ook, thuis en in de alternatieve zorg, expliciet te verbieden bij wet.¹⁶ Andere aanbevelingen zijn breder verwoord en belichten een thema vanuit een algemener perspectief – in de meest recente slotbeschouwingen die tot België zijn gericht, vinden we zo onder meer beschouwingen met betrekking tot misbruik en verwaarlozing (*abuse and neglect*).¹⁷

Hoewel de slotbeschouwingen op het eerste gezicht een rapportagecyclus afsluiten, luiden deze echter het begin van hun inwerkingstelling aan. Het gebeurt soms – wat ten onrechte – dat de aandacht toeneemt naar het einde van de rapportagecyclus toe. Dit kan mede verklaard worden door de deadlines die aan formele verslaggevingsverplichtingen verbonden zijn (bijvoorbeeld het indienen van een statelijk periodiek rapport). Nochtans dient de focus eerder op de fase van de inwerkingstelling te liggen. De rapporteringsverplichting is immers een nuttig instrument dat kan dienen om het VN-Kinderrechtenverdrag beter te implementeren, maar zou geen doel op zich mogen zijn.

Ondertussen is een jaar verstreken sinds het VN-Kinderrechtencomité zijn laatste slotbeschouwingen tot België richtte. Gedurende dat jaar heeft de NCRK, in samenwerking met de rijke verscheidenheid aan leden, een aantal projecten uitgewerkt rond de inwerkingstelling van deze slotbeschouwingen. De recente verkiezingen (mei 2019) en de daaropvolgende (en nog te komen) regeringsvormingen bieden een goede gelegenheid om met vernieuwde energie met kinderrechten aan de slag te gaan, deze rechten prioriteit te geven op de politieke agenda en concreet uitwerking te geven.

Een aantal domeinen waarop werd ingezet en waarin

¹⁵ *Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Belgium*, UN Doc. CRC/C/BEL/CO/5-6.

¹⁶ UN Doc. CRC/C/BEL/CO/5-6, §22(a).

¹⁷ UN Doc. CRC/C/BEL/CO/5-6, §23.

verder gewerkt dient te worden zijn de volgende:

(a) Verspreiding en 'vertaling'. Om met een instrument daadwerkelijk aan de slag te kunnen gaan, dient het gekend te zijn. Er is dus nood aan een verspreiding van de slotbeschouwingen (alsook van het proces dat ertoe geleid heeft). Dit is trouwens ook één van de aanbevelingen in de slotbeschouwingen zelf.¹⁸

Verspreiding is echter niet genoeg, ook inhoudelijk moeten de aanbevelingen toegankelijk en verstaanbaar zijn. We hebben her hier over een omvangrijk, technisch document, opgesteld in VN- en kinderrechtenjargon, beschikbaar in de werktalen van de VN (Engels, Frans, Spaans, Russisch, Chinees en Arabisch). Dankzij het departement Cultuur, Jeugd en Media van de Vlaamse overheid en met de steun van de NCRK, zijn de Slotbeschouwingen nu reeds in het Nederlands beschikbaar.¹⁹ De Duitstalige versie volgt. Indien men echter ook kinderen en jongeren in de mogelijkheid wil stellen om hiermee aan de slag te gaan moeten deze ook naar hen toe 'vertaald' worden.

(b) Dit leidt ons volgend werkpunt in: participatie. Artikel 12 van het VRK stelt: "De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid."²⁰ IJveren naar een grotere effectiviteit van de kinderrechten betekent dus noodzakelijkerwijze het actief betrekken van kinderen in deze reflectie. Zoals Prof. Laura Lundy – die een bekend participatiemodel ontwikkelde – herhaaldelijk aanhaalt is het bewustzijn over hoe dit artikel daadwerkelijk in de praktijk dient gesteld te worden soms nog te beperkt.²¹ Zo pleit zij er onder meer voor om kinderen te betrekken als co-onderzoekers in studies die hen aangaan.²² De stem van kinderen moet niet enkel gehoord worden, ze moet

verandering kunnen teweegbrengen en een impact hebben.²³ Het is echter de verantwoordelijkheid van alle overheden om betekenisvolle participatie van kinderen mogelijk te maken. Daarom heeft de NCRK een uniek project opgestart dat de ambitie heeft één gemeenschappelijke, nationale kindvriendelijke versie van de slotbeschouwingen te ontwikkelen voor België waaraan zowel overheden als maatschappelijk

middenveld en vooral kinderen meewerken. Doel hiervan is de inwerkingstelling van het VN-Kinderrechtenverdrag te versterken door:

- Een instrument te ontwikkelen dat gebruikt kan worden voor kinderrechteducatie van (i) kinderen, (ii) professionals, en (iii) het grote publiek.
- Een instrument te creëren dat kan worden gebruikt voor de participatie van jongeren en kinderen in het ontwikkelen van (i) overheidsbeleid en (ii) in het toezicht houden op de tenuitvoerlegging van het Verdrag en de slotbeschouwingen zelf door België.

Figuur 3: Visueel overzicht van het huidige project

De krijtlijnen van dit project zijn de volgende:

- Kinderen worden betrokken als partners bij elke stap van het proces (met de van steun kinderrechten- en participatiedeskundigen zijn het de kinderen zelf die de kindvriendelijke versie van de slotbeschouwingen zullen ontwikkelen);
- Het creëren van synergiën en partnerschappen tussen kinderen, overheden en het maatschappelijk middenveld;
- Aandacht voor kwetsbare groepen kinderen;
- Een flexibele aanpak en uitvoering van het project in verschillende fasen met de mogelijkheid het

18 UN Doc. CRC/C/BEL/CO/5-6, §53.

19 http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/publicaties/191119_VN-Slotbeschouwingen-5de-6de-rapport-Belgi%C3%AB_DEF.pdf

20 Officiële Nederlandse vertaling, raadpleegbaar op:

https://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/kinderrechtenverdrag_nederlandse_vertaling.pdf.

21 E. Welty en L.Lundy, "A Children's rights -based approach to involving children in decision making, *Journal of Science Communication*, 2013, 12(03): C02.

22 L. Lundy, L. McEvoy en B. Byrne, "Working With Young Children as Co-Researchers: An Approach Informed by the United Nations Convention on the Rights of the Child", *Early Education and Development*, 2011, 22:5, 714-736.

23 L. Lundy, "Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child", *British Educational Research Journal*, 33(6), 2007, pp. 927-942.

proces onderweg bij te stellen ;

- Eerste doelgroep : 15 à 17-jarigen.

(c) Een volgend aandachtspunt is coördinatie. Kinderrechten behoren tot de verantwoordelijkheid van alle Belgische overheden. Ze zijn transversaal en overschrijden de verschillende bevoegdheidsdomeinen. Coördinatie tussen de overheden, maar ook binnen de verschillende overheden en met het maatschappelijk middenveld is daarin cruciaal. Aansluitend bij actieplannen van verschillende overheden, pleit het Voorzitterschap van de NCRK dan ook voor de ontwikkeling van een nationale kinderrechtenstrategie om de slotbeschouwingen van het VN-Kinderrechtencomité in werking te stellen. Deze strategie moet zorgen voor duidelijke, op elkaar afgestemde prioriteiten. De effectieve impact van de strategie en de erin opgenomen maatregelen dient opgevolgd te worden aan hand van indicatoren, met de actieve betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld. Kinderen moeten bij de ontwikkeling van deze strategie als ervaringsdeskundigen structureel betrokken worden.

Om af te sluiten - een pleidooi voor zinvolle participatie van kinderen in de inwerkingstelling van hun rechten

De wereld waarin het VN-Kinderrechtenverdrag vandaag zijn dertig kaarsjes uitblaast is niet dezelfde meer als diegene waarin het Verdrag geboren werd. De 'letter' van het Verdrag staat er stevig, met alle voortdurende uitdagingen van de inwerkingstelling ervan. In de realisatie van het Verdrag is er ruimte (en is het noodzakelijk) om het Verdrag ten volle te doen leven, en mee te laten evolueren met de tijdsgesest en actuele uitdagingen. Belangrijk hierbij is dat de overgang verder wordt gemaakt van een 'beschermingsgedachte' naar de nadere concretisering dat kinderen dragers van rechten en onmisbare actoren in de verwezenlijking ervan zijn.

Om af te sluiten dus graag een pleidooi voor het verder werken aan de ontwikkeling van een cultuur van zinvolle participatie van kinderen en jongeren.

Participatie is een proces. De ervaring van de NCRK is dat de inbouw van participatieluiken niet de kortste, snelste, noch gemakkelijkst bewandelbare weg is. Participatie vergt tijd en vraagt om het ontwikkelen en inwerkingstellen van een methodologie die de waarborgen voor een zinvolle participatie inbouwt. Het stelt 'ons', de zogenaamde volwassenen, bloot aan het in vraag stellen van werkwijzen en 'dwingt' eventueel tot aanpassingen ervan. Zo ondernam de NCRK in haar recente studie rond kinderen geplaatst in een Gemeenschapsinstelling / *Institution publique de protection de la jeunesse*, een poging om deze jongeren mee(r) te betrekken in een methodologisch luik van het onderzoek. Die werkwijze kwam echter pas tot stand in een fase waarin het onderzoek reeds was opgesteld en de vragenlijst ervan al met een multidisciplinair pilootcomité was ontwikkeld. Talrijke aanbevelingen rond het zinvol inbouwen van participatie van kinderen, zorgden er echter voor dat de NCRK de methodologie van haar studie herzag en de uitvoering ervan tijdelijk staakte, teneinde omvangrijke participatieve luiken in te bouwen. In de tijd liep het project dus vertraging op en moest de tijdslijn aangepast worden. Het resultaat van het participatieve traject was ook dat de vragenlijst belangrijke herwerkingen kende, onder meer door het toevoegen van vragen die de jongeren zelf hadden ontwikkeld. De positieve invloed die de participatie niet enkel op vlak van inhoud en legitimatie van de studie had, alsook op de ervaring van de jongeren die eraan meewerkten en deelnamen, staat echter buiten kijf.²⁴

Participatie is niet enkel pedagogisch verantwoord. Zinvolle participatie is niet alleen wenselijk omwille van de voordelen die het kan bieden voor de inhoud van maatregelen en het beleid en de mogelijke impact ervan, alsook voor hun legitimatie; participatie is een recht dat kinderen hebben en dat verankerd is in het VN-Kinderrechtenverdrag (artikel 12). Het recht dat kinderen hebben om een mening te uiten, over aangelegenheden die hen aanbelangen, in een veilige omgeving. Het recht dat naar die mening geluisterd wordt en dat ze een impact kan hebben.²⁵ Een recht dat alle kinderen hebben, onafhankelijk van de (kwetsbare) situatie waarin ze zich bevinden.²⁶ Het is aan ons allen om hen een stem te geven, om naar die stem te luisteren, om participatie van kinderen een impact te geven in het beleid, in de praktijk en om zo, samen, verder te werken aan sterkere kinderrechten.

24 Zie K. Van Laethem en A. Bourgeois, "Vorm geven aan participatie: Kinderen in gemeenschapsinstellingen betrekken als partners en ervaringsdeskundigen binnen een studie naar de effectiviteit van hun rechten "Make Them Count... All of Them!"; Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten, 2019, vol. 4, pp. 359 – 374.

25 E. Welty en L. Lundy, "A Children's rights -based approach to involving children in decision making, *Journal of Science Communication*, 2013, 12(03): C02.

26 O. McEvoy, *A practical guide to including seldom-heard children & young people in decisionmaking*, Dublin, Minister for Children and Youth Affairs, 2015.

Hoge Raad geeft eisers definitief gelijk in Nederlandse klimaatzaak

Dominique De Meyst*

Eind vorig jaar kwam de Nederlandse klimaatzaak tot een definitief einde. Hieronder geven we weer hoe de Hoge Raad beslist heeft over de vordering tot cassatie die de Nederlandse staat instelde tegen zijn veroordeling in graad van beroep. Eerst schetsen we daartoe het internationaalrechtelijk kader waarbinnen de klimaatverplichtingen van staten zich situeren.

Internationale klimaatverplichtingen

In 1992 sloten de VN-lidstaten in Rio de Janeiro de 'United Nations Framework Convention on Climate Change' (UNFCCC) af. Binnen dat kader vindt jaarlijks een COP (Conferences of the Parties) plaats, waarbinnen partijen hun engagementen verfijnen en opvolgen.¹ Op de COP van 2015 sloot een deel van de landen van het UNFCCC het Klimaatakkoord van Parijs, waarin de partijen het engagement aangingen de opwarming van de aarde te beperken tot "ruim onder 2 °C" en uit te komen op een opwarming van "hoogstens 1,5 °C".² Elke lidstaat moet met dat doel voor ogen opeenvolgende zogenaamde 'nationaal bepaalde bijdragen' voorbereiden, communiceren en uitvoeren. De maatregelen die nodig zijn om de vooropgestelde doelstelling te bereiken mogen de lidstaten zelf bepalen.³ Het Parijsakkoord houdt rekening met de verschillende mogelijkheden van staten, afhankelijk van de ontwikkelingsgraad – daartoe zijn de landen van het UNFCCC opgedeeld in zogenaamde Annex I- en Annex II-landen, respectievelijk sterk ontwikkeld en minder ontwikkeld. In zijn *Fourth Assessment Report* in 2007 stelde het 'Intergovernmental Panel on Climate

Change' (IPCC)⁴ dat om de koolstofdioxide-deeltjes te beperken tot 450 p.p.m. (deeltjes per miljoen) tegen 2100 een emissievermindering van 25 à 40 procent tegen 2020 nodig is en een reductie van 80 tot 95 procent in 2050. Dat 'Assessment Report', ook AR4 genoemd, speelt verder nog een belangrijke rol.

De EU verbond zich op de COP in Doha (2012) tot een vermindering van de uitstoot van broeikasgassen van 20 procent tegen 2020.⁵ Ze ondertekende in 2015 als aparte entiteit het Parijsakkoord. Op de Europese top in Riga in datzelfde jaar deden de EU en haar lidstaten de collectieve bindende belofte voor een vermindering van de uitstoot met 40 procent tegen 2030.⁶ Op de Europese Raad van december 2019 onderschreven de EU-landen de doelstelling om tegen 2050 klimaatneutraal te zijn.

Nationale klimaatverplichtingen

Nederland zelf heeft in 2017 beslist om tegen 2030 de emissies met 49 procent te reduceren, omdat het meende dat de EU-doelstelling van 40 procent onvoldoende was. Die 49 procent is lineair achteruit gerekend van een doelstelling van 98 procent emissiereductie tegen 2050. In 2007 reeds had Nederland zich voorgenomen een reductie van 30 procent in 2020 te realiseren. Die doelstelling van 30 procent is in 2020 verlaten en genivelleerd naar de EU-doelstelling van 20 procent tegen 2020. De overheid beloofde echter nog steeds de doelstelling van 49 procent in 2030 te halen. Ze zou in eerste instantie meer inzetten op mitigatiemaatregelen en de reductie-inspanningen intensifiëren in latere jaren.

* Dominique De Meyst is lid van de redactie van *Tijdschrift voor Mensenrechten*.

1 VN Klimaatakkoord, artikel 7.

2 Artikel 2 Klimaatakkoord van Parijs van 12 december 2015, hierna 'Parijsakkoord', waarvan de Engelstalige versie zich hier bevindt: www.unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf.

3 Artikel 4 Parijsakkoord.

4 Het Intergovernmental Panel on Climate Change is een intergouvernementele organisatie opgericht in 1988 door UNEP, het United Nations Environmental Program en WMO, de World Meteorological Organization. Het schrijft en verspreidt rapporten over bestaand wetenschappelijk onderzoek. Zie ook *arrest Hoge Raad*, (10-11).

5 Hoge Raad, uitspraak van 20 december 2019, zaak nr. 19/00135, te vinden op uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:HR:2019:2006, (20), hierna 'arrest Hoge Raad'.

6 www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/European%20Union%20First/LV-03-06-EU%20INDC.pdf. Telkens wordt gesproken over procentuele verminderingen van de uitstoot, betreft het een vermindering ten opzichte van het referentieniveau van 1990.

De rechtszaak

In 2013 start Urgenda samen met 900 mede-eisers een rechtszaak tegen de Nederlandse staat. De stichting vordert op basis van haar collectief vorderingsrecht in naam van de huidige generatie Nederlanders een bevel aan de Nederlandse staat tot vermindering van de CO²-uitstoot van minstens 25 tot 40 procent tegen het jaar 2020, in lijn met wat volgens AR4 vereist is. Het stilzitten van de staat maakt een schending uit van het zorgvuldigheidsprincipe in artikel 6:162 BW⁷ en schendt de artikelen 2 en 8 EVRM.

In 2015 oordeelt de Rechtbank Den Haag dat de Nederlandse staat zijn zorgvuldigheidsplicht heeft geschonden.⁸ Het Hoogerechtshof in Den Haag bevestigt het vonnis drie jaar later.⁹ De Nederlandse staat gaat vervolgens in cassatie. Afgelopen december besluit de Hoge Raad de uitspraak van het Hoogerechtshof, in een grondig gemotiveerd arrest, niet te verbreken. De veroordeling van de Nederlandse staat voor het niet voldoende nakomen van de klimaatverplichtingen is bijgevolg definitief. De zaak beantwoordt een aantal rechtsvragen die in dergelijke klimaatzaken wel vaker voorkomen. We overlopen ze hieronder.

Klimaatopwarming niet ter discussie

Dat er aan de klimaatverandering wat moet gedaan worden, daarover was tussen de partijen niet echt discussie. Het Hoogerechtshof is op basis van bestaande wetenschappelijke informatie, internationaal overlegde instrumenten en common ground over het thema volgens de Hoge Raad terecht tot de conclusie gekomen dat er sprake is van een reële dreiging van een gevaarlijke klimaatverandering waarvan het zonder meer aannemelijk is dat de huidige generatie Nederlanders daarvan nadelige gevolgen zal ondervinden. De staat bestreed overigens niet dat reductieverminderingen nodig zijn.¹⁰ De vraag was wel of dit op grond van het EVRM kon worden afgedwongen en welke verplichtingen daaruit volgen voor de Staat.

Toepasselijkheid van artikelen 2 en 8 EVRM

Artikel 2 EVRM beschermt het recht op leven. Artikel 8 beschermt het recht op eerbiediging van het privé-,

familie- en gezinsleven. Beiden zijn toepasselijk; de verwezenlijking van de klimaatopwarming is immers niet zonder impact op het (privé)leven van de mens. De staat heeft een positieve verplichting om redelijke en passende maatregelen te nemen tegen mogelijk gevaar, zelfs al doet het zich niet voor op korte termijn.¹¹ Het gevaar mag zich volgens de rechtspraak van het EHRM ook voordoen ten opzichte van de bevolking als geheel.¹²

De toepassing van artikelen 2 en 8 EVRM is geen evidentie. Volgens de rechtbank in eerste aanleg kwam aan Urgenda geen rechtstreeks beroep op de artikelen toe omdat de stichting geen (in)direct slachtoffer is van de schending ervan. De Rechtbank Den Haag veroordeelde de Nederlandse staat op basis van een schending van zijn zorgvuldigheidsplicht. In hoger beroep oordeelde het Hoogerechtshof echter dat, nu individuele verzoekers een inbreuk op artikelen 2 en 8 EVRM zouden kunnen inroepen – artikelen die directe werking hebben in de Nederlandse rechtsorde – Urgenda dat ook in hun naam moet kunnen doen op basis van zijn collectief actierecht.

Concrete verplichting van de Staat

Waartoe verplichten de artikelen 2 en 8 EVRM de staat precies? Een rechter moet bij het beantwoorden van die vraag rekening houden met wetenschappelijke inzichten, algemeen aanvaarde standaarden en een eventuele common ground die zou zijn ontstaan in de internationale gemeenschap, zelfs op basis van rechtsinstrumenten waardoor het land niet strikt juridisch gebonden zou zijn.¹³

In AR4 wordt de noodzaak omschreven van een vermindering van de uitstoot van 25 tot 40 procent tegen 2020. De noodzaak voor een vermindering van de uitstoot van die grootorde werd vervolgens op opeenvolgende COPs herhaald en herbevestigd.¹⁴ De rechter heeft dan ook geoordeeld dat die 25-40 procent doelstelling uit AR4 de Annex I-landen bindt.

Nederland kan zich niet verschuilen achter de inspanningen (of het gebrek daaraan) van andere Annex I landen. Enerzijds verwijst het Parijsakkoord expliciet naar de individuele verantwoordelijkheid van elk land. Anderzijds is het nemen van maatregelen een autonome verplichting op grond van artikelen 2 en 8 EVRM. Nederland kan zich evenmin verschuilen achter

7 Cfr. het Belgische artikel 1382 BW.

8 <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2015:7145>; zie arrest Hoge Raad, 2.3.1.

9 <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2018:2591>; zie arrest Hoge Raad, 2.3.2.

10 Arrest Hoge Raad, 4.7 – 4.8.

11 Arrest Hoge Raad, 5.2.2 – 5.2.3.

12 Arrest Hoge Raad, 5.3.1.

13 Arrest Hoge Raad, 5.4.2 en 6.3.

14 Arrest Hoge Raad, 7.2.2 – 7.2.3.

de minder ambitieuze autonome EU-doelstelling van 20 procent tegen 2020.¹⁵

De Nederlandse overheid toont niet aan waarom het niet meer nodig zou zijn om de vooropgestelde (vroegere) en onder het EVRM noodzakelijke ambities te handhaven.¹⁶ Om gevaarlijke klimaatsverandering te vermijden heeft men er baat bij zo snel mogelijk zo veel mogelijk uitstoot te verminderen, niet de inspanningen door te schuiven naar de toekomst. Minstens is Nederland dus gehouden aan de doelstelling van 25 procent, wat overigens lineair toewerkt naar de ambities voor 2030 en 2050.¹⁷ De Staat toont evenmin aan waarom het hier een onevenredige last zou betreffen.¹⁸

Scheiding der machten

Uit de artikelen 2 en 8 EVRM vloeien positieve verplichtingen voort voor de overheid. Het behoort de rechter toe om te oordelen of de overheid binnen de grenzen van het recht is gebleven bij het maken van besluiten, inclusief de grenzen van artikelen 2 en 8 EVRM. Indien de rechter geen controle kan uitoefenen op de overheid, zou het recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel uit artikel 13 EVRM in het gedrang komen. Nochtans voerde de Nederlandse staat aan dat de rechter een onrechtmatig 'wetgevingsbevel' had uitgesproken.

Overeenkomstig de rechtspraak van de Hoge Raad en het beginsel van de scheiding der machten mag de rechter geen bevelen uitspreken tot het opstellen van wetgeving met een welbepaalde inhoud en mag de rechter slechts bindend uitspraak doen tussen de partijen in het geschil.¹⁹ Een bevel tot het nemen van algemene maatregelen is echter geen probleem; de noodzaak daartoe vloeit voort uit de mensenrechten.

De rechter heeft niet beslist dat de te nemen maatregelen van wetgevende aard moeten zijn, heeft zich in zijn oordeel gehouden aan de ondergrens van de internationale verplichtingen en sprak zich niet verder uit over de concrete invulling ervan. De politieke beoordelingsvrijheid van de Nederlandse overheid blijft dus intact.²⁰

Urgenda zelf heeft naar aanleiding van het cassatiearrest al samengezeten met vertegenwoordigers van de overheid en een ambitieus puntenplan uitgewerkt om dit jaar nog de 25 procent uitstootreductie te behalen.²¹

De Belgische Klimaatzaak

Ook in België loopt – net zoals in andere landen – momenteel een klimaatzaak tegen de overheid.²² In het voorjaar van 2015 liet vzw Klimaatzaak in België de federale en de vier gewestelijke overheden dagvaarden wegens het niet-nakomen van hun zorgvuldigheidsplicht bij het nemen van maatregelen tegen de klimaatopwarming. Ons land heeft de verplichting onderschreven om tegen 2030 de uitstoot van broeikasgassen met 40 procent terug te dringen. De verschillende overheden raken het echter niet eens over een onderlinge verdeling. Ook aan ambitie ontbreekt het. Voor de rechtsgronden ging vzw Klimaatzaak eenvoudigweg over de grens kijken: de vordering is gebaseerd op artikel 1382 BW en de artikelen 2 en 8 EVRM.

Na ruim drie jaar juridisch getouwtrek over de taal waarin de procedure moest worden gevoerd, vatten de partijen begin 2019 de discussie over de grond van de zaak aan. De uitspraak in eerste aanleg wordt verwacht in het najaar van 2020.²³

15 Arrest Hoge Raad, 7.3.1 – 7.3.3.

16 Zie hierover ook <https://strasbourgobservers.com/2020/01/23/dutch-supreme-court-confirms-articles-2-and-8-echr-require-a-reduction-of-greenhouse-gas-emissions-of-25-by-2020/>.

17 Arrest Hoge Raad, 7.5.1.

18 Arrest Hoge Raad, 7.5.3.

19 Bij een reëel bevel tot wetgeving zou dat per definitie niet zo zijn, gezien een wet geldt voor alle ingezetenen van het land.

20 Arrest Hoge Raad, 8.

21 Zie www.urgenda.nl/themas/klimaat-en-energie/40-puntenplan/.

22 Voor een overzicht van buitenlandse klimaatrechtzaken, zie www.urgenda.nl/themas/klimaat-en-energie/climate-cases-international/ en www.climatecasechart.com.

23 Voor meer informatie over de Belgische klimaatzaak, zie www.klimaatzaak.eu.

'Mensenrechten zijn universeel'

TvMR sprak met de Wies De Graeve, Vlaamse directeur van Amnesty International

In 2018 bracht Wies de Graeve, directeur van Amnesty International Vlaanderen, zijn boek "Het recht om mens te zijn" uit - 120 pagina's waarin hij ijvert om het belang van mensenrechten hoog op de politieke agenda te plaatsen. Naar aanleiding van zijn boek, en omdat Amnesty International volgend jaar 60 jaar wordt, besloten we hem te interviewen.

Je niet verwachten dat de directeur van Amnesty International Vlaanderen Latijn-Grieks heeft gestudeerd aan de universiteit. Op welke manier wordt u in uw werk over mensenrechten geïnspireerd door uw opleiding?

DE GRAEVE: Ik kan niet zeggen dat er een directe link is tussen mijn opleiding en mijn werk voor Amnesty. Ik gebruik niet dagelijks mijn Grieks of Latijn als ik aan de slag ben met mensenrechten. Maar op verschillende niveaus heeft mijn kennis wel een invloed. In mijn opleiding leerde ik analyseren en syntheses maken. Ik kreeg een algemeen overzicht en leerde bepaalde zaken doorgronden. Ik kan een voorbeeld geven uit de Griekse filosofie: Socrates. In de tijd waarin hij leefde was er veel discussie. Velen in de Griekse samenleving geloofden nog in goden, in de natuur, in de invloed van hogere krachten.

Goed en kwaad waren het resultaat van wat de goden of de natuurwetten voorschreven. Net zoals de sofisten ging Socrates hier tegen in. De sofisten vonden dat alles relatief is en de waarheid niet bestaat. Maar Socrates toonde daarentegen een alternatief: hij ging er van uit dat de mens in staat is om een hogere waarde en werkelijkheid in zichzelf te vinden. En dat de mens in staat is om normen en waarden te creëren die niets met de goden of natuurwetten te maken hebben, en die ook niet zomaar arbitrair zijn. Die geschiedenis is één van de bronnen, los van religie, die aangeven dat wij als mens één standaard delen, namelijk mensenrechten. Ik vind het interessant om me te bedenken dat mensen in de Griekse tijd daar ook al mee bezig waren. In mijn opleiding kon je tevens kiezen voor een moderne taal. Ik koos ervoor

Hadjira Hussain Khan*

om modern Grieks te studeren. Nu werk ik ook heel nauw samen met de Griekse afdeling van Amnesty International. Het is fijn dat ik met hen gewoon in het Grieks kan communiceren.

TvMR: Het idee van mensenrechten is ook ontstaan op Westerse bodem. Na de gruwel van de Tweede Wereldoorlog groeide het draagvlak voor de hele mensenrechtenarchitectuur. Zijn mensenrechten volgens u dan een Westers concept?

DE GRAEVE: Het antwoord op deze vraag is een kleine beetje 'ja' en vooral 'nee'. Het is een kleine beetje 'ja' in zoverre ze de vorm betreft waarin ze wordt gepresenteerd. Ken je de bekende foto van Eleanor Roosevelt? Zij houdt een groot papier vast waarop de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens staat (UVRM). Je ziet gestructureerde artikels als in wetteksten. Dat is heel Westers. Dat ligt in de traditie van bijvoorbeeld de *déclaration des droits de l'homme et du citoyen* van de Franse Revolutie, de *Magna Carta* van Engeland, of de onafhankelijkheidsverklaring van de Verenigde Staten. Maar als je kijkt naar de inhoud en de waarden die daarin vervat zitten, zoals bijvoorbeeld gerechtigheid, solidariteit en gelijkheid - dat zijn toch waarden die niet enkel het Westen toebehoren? Mensenrechten zijn geen beschrijving van de realiteit. Ze zijn een programma. Ze zijn een aspiratie. Je vindt sommige van deze waarden veel vroeger terug in samenlevingen die niet westers zijn. Je vindt ze bij de Babyloniërs, in de Chinese en de Arabische filosofie.

Voor mensenrechten was de Tweede Wereldoorlog het ijkpunt, maar daar gaat een lange geschiedenis aan vooraf. De tijd is sindsdien ook niet blijven stilstaan. We zijn ondertussen zeventig jaar verder. De mensenrechten zijn hun geschiedenis een beetje ontgroeid. Eigenlijk hoor je vooral daders van mensenrechtenschendingen argumenteren dat mensenrechten een Westers concept zijn. Ik hoor het nooit van slachtoffers van mensenrechtenschendingen. Iemand die gefolterd wordt in een Chinese cel zegt niet dat mensenrechten een westers concept zijn. Ik kijk naar het perspectief van wie zijn of haar rechten zijn geschonden. Dan is het duidelijk dat de waarden

* Hadjira Hussain Khan is lid van de redactie van Tijdschrift voor Mensenrechten.

Interview

achter het mensenrechtenverdrag universeel zijn.

TvMR: Hoe kan het mensenrechtenverdrag dan van toepassing zijn in samenlevingen die verschillend zijn van onze individualistische, Westerse samenleving?

DE GRAEVE: Mensenrechten zijn geen dwingend harnas waarin iedereen hetzelfde moet zijn. Het is een kader waarbinnen ongelofelijk veel diversiteit mogelijk is. Het recht op onderwijs - mensenrechten zeggen niet hoe dat onderwijs er uit moet zien. Het recht op een gezin - mensenrechten zeggen niet dat het in vorm moet zijn van 'mama', 'papa' en 'twee kindjes'. Er zijn zo veel invullingen mogelijk naar gelang cultuur, tijd en plaats. Daarom dat de toepassing van mensenrechten ook een constant denken en werken is. De invulling is niet exclusief. Het is inclusief en laat veel diversiteit toe. Het klopt dat westerlingen mensenrechten vaak eerder individualistisch hebben geïnterpreteerd.

Wij leggen de nadruk op het individuele recht. In een Zuid-Amerikaanse context denken men meer in termen van 'het collectief'. Het verschil tussen collectieve en individuele interpretaties van mensenrechten vind ik een valse tegenstelling. Er zitten collectieve en individuele dimensies aan heel het mensenrechtenkader. Het recht op huisvesting, bijvoorbeeld. Is dat een individueel recht of een collectief recht? Het is ook niet zo dat burgerlijke rechten enkel individuele rechten zouden zijn. Ik geef een voorbeeld: het recht op vereniging. Het is een collectief recht om zich met anderen te verenigen.

Die scheidingslijnen tussen collectief en individueel zijn niet relevant. Ze zijn geen argument om mensenrechten aan de kant te schuiven, maar net om verder na te denken over de concrete invulling. Is het nodig om op een collectieve manier te denken over rechten? Natuurlijk wel! Dus laten we dat ook doen. Maar zomaar het mensenrechtenkader laten vallen? Neen.

TvMR: Staat het inzicht dat mensenrechten belangrijk zijn vandaag op de helling?

DE GRAEVE: Ja. Ik denk dat we allemaal kunnen voelen dat we in een tijd leven waarin mensenrechten gevaar lopen. Om dat te illustreren kan je naar de geschiedenis van onze organisatie Amnesty International kijken. Amnesty is opgericht in 1961. Dat wil zeggen dat wij volgend jaar zestig jaar worden.

Het UVRM bestaat sinds 1948, zeventig jaar dus. Amnesty is een organisatie die altijd vooruitgang heeft geboekt, samen met het mensenrechtenkader. Het mensenrechtenkader is altijd, doorheen de jaren, verder ontwikkeld met nieuwe verdragen: een kinderrechtenverdrag, een verdrag tegen racisme, ... Sinds de jaren 1990, zeker na de val van de muur, ging het razendsnel.

Steeds meer landen sloten zich aan. Het internationaal strafhof werd opgericht en gold als een stok achter de deur tegen de meest grove mensenrechtenschendingen. Wij waren allemaal optimistisch en dan is dat optimisme plots gestokt. Er wordt aan het mensenrechtenkader geknabbeld. De Verenigde Naties (VN) wordt financieel drooggelegd. Landen, staten, politici stellen de relevantie van mensenrechten in vraag. De grootste bedreiging van deze tijd is het wij-zij denken. Je ziet het bij alle politici: Erdogan, Trump, Orbàn, ... Die mensen verdelen de bevolking tussen 'wij' en 'zij'. "Wij" hebben rechten en 'zij' zijn de oorzaak van onze problemen", zeggen ze. Maar als de universaliteit van mensenrechten in vraag gesteld wordt, valt heel het concept in duigen!

Anderzijds mogen we ook niet helemaal paniker. Het mensenrechtenkader is nog altijd stevig. Om een recent voorbeeld te geven: Soedan zal wellicht Al-Bashir uitleveren aan het Internationaal Strafhof voor de misdaden die in Darfur werden gepleegd. Dat is toch een grote vooruitgang voor het Internationaal Strafhof? Er komt gerechtigheid voor zulke grote misdaden! Het is aan ons om een heel duidelijk en positief verhaal te brengen over hoe we die mensenrechtenstructuur verder ontwikkelen. We vonden het in het verleden altijd vanzelfsprekend dat we vooruitgang boekten. Maar wij realiseren nu dat het niet noodzakelijk zo is en dat de wereld anders in elkaar zit.

We moeten het belang van mensenrechten blijven bevestigen. Daarom ook dat ik mijn boek heb geschreven. Mijn boek is niet meteen vernieuwend. Ik keer vooral terug naar de basis van mensenrechten, maar het blijft belangrijk om de kwestie op tafel te leggen. Zeker omdat het nu zo in vraag wordt gesteld. Ik ben nu vier jaar directeur van Amnesty International Vlaanderen. Ik heb in die tijd al zeker drie keer een opiniestuk geschreven tegen de doodstraf. 'Waarom is de doodstraf geen goed idee?' 'Waarom zijn wij principieel tegen de doodstraf?' 'Waarom is het geen goed idee om de doodstraf in te voeren?' We moeten de fundamenten weer brengen. Terwijl we dachten: die

Foto: Amnesty International

Interview

discussie hebben we toch al gehad? Het verbod op de doodstraf, bijvoorbeeld, staat in het EVRM!

TvMR: Wat is u het meest bijgebleven dat het mensenrechtenkader heeft bereikt?

DE GRAEVE: Er is een lange rij aan verwezenlijkingen die mij zijn bijgebleven. Maar wat mij het sterkst voor de geest staat en wat ik met veel interesse heb gevolgd, is de anti-apartheidsstrijd in Zuid-Afrika en de vrijlating van Nelson Mandela. Dat was een enorme symbolische gebeurtenis. Kijk maar naar de status die Nelson Mandela nu heeft. De anti-apartheidsbeweging en dan de inspanningen om een nieuw Zuid-Afrika op te bouwen dat inclusief is, met ook een verwijzing naar fundamentele rechten in die nieuwe grondwet, dat vind ik heel mooi. Mijn ouders hebben ook heel lang in Zuid-Afrika gewoond. Wij hebben dat altijd met veel interesse gevolgd. Zo zie je maar dat het mensenrechtenkader op lange termijn de samenleving kan veranderen.

TvMR: Amnesty is een onafhankelijke en onpartijdige organisatie. Hoe zorgen jullie ervoor dat jullie deze waarden bewaken?

DE GRAEVE: Onafhankelijkheid en onpartijdigheid zijn essentiële waarden. Het zijn de twee benen waarop wij lopen.

Onze onafhankelijkheid bewaken we door onze financiering. Je bent altijd afhankelijk van wie je geld krijgt. We hebben onszelf strikte codes opgelegd rond financiering. Wij zijn een mensenrechten-beweging. Dat wil zeggen dat we bottom-up werken. Het overgrote deel van onze financiën komt van individuele schenkingen. Mensen die bijvoorbeeld 5 of 10 euro per maand geven. Allemaal mensen die mee bijdragen aan onze werking. Wij zijn daar zeer dankbaar voor, want zij zorgen voor onze onafhankelijke positie.

Wij aanvaarden geen subsidies van federale overheden. Soms wel van regionale of lokale overheden voor bijvoorbeeld educatieve of bewegingsdoeleinden. We zijn ook niet afhankelijk van grote giften van bedrijven of stichtingen. We leggen onszelf die restrictie op. Dat is belangrijk zodat we op iedereen kritiek kunnen geven.

Om uit te leggen hoe wij onze onpartijdigheid bewaken, moet ik ook vertellen hoe Amnesty ontstaan en gegroeid is. Eigenlijk is alles begonnen met gewetensgevangenen in 1961. Gewetensgevangenen zijn gevangenen die louter om hun identiteit of mening vastzitten. Amnesty werkte in het begin enkel rond dat thema. Maar dan zagen we - die gewetensgevangenen worden soms gefolterd om te bekennen. Wij zijn ook tegen foltering! Bijgevolg zijn we rond foltering beginnen werken. Dan merkten we - ze worden soms ook geëxecuteerd. We zijn ook tegen

de doodstraf!

Toen zijn we rond de doodstraf beginnen werken. Jaar na jaar hebben we ons werkveld uitgebreid. Begin 2000 hebben we beslist om ons werkveld niet verder uit te breiden. Wij beslisten om rond alle mensenrechten te werken. En binnen die mensenrechten gaan we strategisch keuzes maken en doelstellingen vastleggen.

Als we rond een thema werken, willen we altijd de feiten kennen. We zullen nooit op geruchten afgaan. We doen onderzoek met een vrij stikte methodologie. We spreken altijd op basis van feiten en dat versterkt onze onpartijdigheid. We hebben een heel arsenaal aan standpunten. Die standpunten komen tot stand via een analyse van een internationaal juridisch kader, gekoppeld aan een goedkeuring door onze beweging wereldwijd. We hebben overal ter wereld hetzelfde standpunt. Dat is een heel interessante uitdaging. Je moet dat letterlijk nemen. Eén keer per jaar komen wij samen in een internationale vergadering. Amnesty is op deze manier een bewijs van de universaliteit van mensenrechten. We hebben afdelingen van Argentinië tot Mongolië, van Canada tot Ghana, van Zuid-Afrika tot Maleisië. We zijn op heel veel plaatsen aanwezig in de wereld. Niet als expat, maar met bewegingen ter plekke. Onze enige maatstaf zijn mensenrechten. We hebben geen bepaalde ideologie, religie of politieke kleur.

TvMR: Wat voor soort onderzoek voert Amnesty International Vlaanderen uit?

DE GRAEVE: Heel veel van ons onderzoek gebeurt eigenlijk op internationaal niveau. Als Vlaamse sectie dragen wij financieel bij aan die internationale organisatie. Niet elk land kan een onderzoeksteam hebben dat rond hetzelfde thema werkt. We hebben bijvoorbeeld internationaal een Irlanteam. Met hun onderzoek gaan wij dan overal ter wereld aan de slag. Dat kan onderzoek zijn dat heel lang loopt, van 2 tot 3 jaar, voordat er een rapport komt. Maar het kan even goed crisisonderzoek zijn.

Als Vlaamse afdeling volgen we die internationale thema's op. Maar we behandelen ook een aantal binnenlandse thema's, zoals etnisch profileren door de politie, het veiligheidsbeleid of asiel en migratie. We volgen beleid op, en dat toetsen we aan de mensenrechten. We doen aanbevelingen en maken een juridische analyse.

TvMR: Hoe kunnen mensenrechten antwoord bieden op actuele vraagstukken?

DE GRAEVE: Mensenrechten zijn geen wondermiddel om alles op te lossen. Als je kijkt naar een actueel vraagstuk zoals asiel en migratie, zie je dat men van oordeel is dat een goed migratiebeleid bestaat uit het zoveel mogelijk buiten houden en het zo weinig

Interview

mogelijk toelaten van mensen. Dat is de maatstaf. Je bent een goede staatssecretaris voor asiel en migratie als er niet veel vluchtelingen zijn die worden toegelaten. Als je daar met een mensenrechtenbril naar kijkt, klopt dat niet. Het blijven mensen die fundamentele rechten hebben en die het recht hebben om menswaardig behandeld te worden. Als je met een mensenrechtenbril kijkt, maak je ook andere beleidskeuzes. Ik ben er mee akkoord dat migratie en asiel een groot en ingewikkeld thema is. De oplossing is volgens mij globale solidariteit, waar alle landen zich engageren om mensen in nood op te vangen.

TvMR: U bent van oordeel dat beleidsmakers te weinig met die mensenrechtenbril kijken als zij keuzes maken?

DE GRAEVE: Absoluut. Dat is één van onze grootste frustraties. Er is een vreemde dynamiek aanwezig in

het wij-zij verhaal, waarbij niemand nog volop de kaart durft te trekken van mensenrechten. Het lijkt wel of niemand er nog voor durft uit te komen dat wij een mensenrechtenkader hebben. Niemand legt het op tafel. Niemand durft te spreken vanuit waarden als gerechtigheid, gelijkheid en menselijkheid.

Dat mis ik enorm in het publieke debat vandaag in België, maar ook in de rest van de wereld. We hebben mensenrechtenkampioenen nodig zoals we die hadden na de Tweede Wereldoorlog. Je ziet gelukkig wel dynamieken van bewegingen die van onderuit druk proberen te leggen op beleidsmakers. Denk aan de klimaatjongeren, of Amerikanen die protesteren tegen de wapenwetgeving in de Verenigde Staten. We moeten bewegingen van onderuit blijven ondersteunen als we willen dat er een toekomst is voor mensenrechten.